

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ДЕМИДЮК ОЛЬГА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 330.342(1-672)

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ
СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ**

08.00.01– економічна теорія та історія економічної думки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економічної теорії, макро- і мікроекономіки економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Гражевська Надія Іванівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри економічної теорії,
макро- і мікроекономіки.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Кульчицький Богдан Володимирович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри економічної теорії;

кандидат економічних наук
Івашук Юрій Петрович,
Тернопільський національний
економічний університет,
викладач кафедри економічної теорії.

Захист відбудеться «03» жовтня 2017 р. о 15⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.13 Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 03022, м. Київ, вул. Васильківська, 90-а, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, кім. 12.

Автореферат розісланий «28» вересня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Д 26.001.13,
кандидат економічних наук, доцент

Н.В. Томчук-Пономаренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Глибокі й масштабні трансформації сучасних економічних систем, що відбуваються на тлі розгортання глобальних кризових процесів, деформації базисних інституційних структур суспільства, загострення соціальних суперечностей, появи якісно нових викликів і загроз, засвідчують неефективність сформованих стратегій, механізмів та інструментів управління соціально-економічним розвитком. Усвідомлення надскладної природи й нелінійності останнього змінює підходи до трактування результативності функціонування національних економік з урахуванням багатоаспектної палітри сучасних господарських відносин і взаємодій.

Особливої актуальності проблематика ефективності економічних систем набуває в умовах ринкових трансформацій постсоціалістичних країн. Успішна інтеграція їх до глобального середовища актуалізує розробку дієвих механізмів підвищення конкурентоспроможності й досягнення цілей сталого розвитку, що потребує врахування широкого спектру критеріїв і відповідних їм показників оцінювання результативності економічних та інституційних змін.

Як доводить практика, володіючи потужним ресурсним потенціалом, Україна все ще не забезпечує його ефективного використання. Об'єктивна необхідність посткризової модернізації національної економіки та прискорення ринкових реформ, спрямованих на підвищення добробуту населення, загострюють потребу в розробці адекватних сучасним реаліям теоретико-методологічних засад дослідження сутності, основних чинників і критеріїв оцінювання ефективності функціонування та розвитку сучасних економічних систем з метою обґрунтування стратегічних пріоритетів назрілих у країні соціально-економічних перетворень.

Теоретична і практична значущість цих проблем, актуальність комплексного їх дослідження для забезпечення випереджального інноваційного розвитку вітчизняної економіки обумовили вибір теми та структуру дисертаційної роботи.

Дослідженню сутності, характерних ознак та основних чинників еволюції різнорівневих економічних систем здавна приділяли увагу класики світової економічної думки – А. Сміт, Дж. Ст. Мілль, Ф. Ліст, К. Маркс, М. Вебер, Дж. М. Кейнс, Ф. Хайєк та ін. Проблеми ефективності функціонування й розвитку ринкових економік знайшли відображення в працях Дж. Гібсона, Д. Донеллі, Е. Долана, П. Друкера, Г. Дейлі, К. Менара, М. Мескона, В. Ойкена, Дж. Сакса, Дж. Стігліца та інших дослідників.

Суттєвий внесок у дослідження позаекономічних, передовсім інституційних чинників ефективності сучасних економічних систем, зробили відомі західні вчені – Т. Веблен, Дж. Б'юкенен, М. Олсон, Д. Норт, О. Уільямсон, Дж. Ходжсон та ін. Зазначена проблематика знайшла відображення у працях дослідників із постсоціалістичних країн: С. Архієреєва, В. Базилевича, Л. Бальцеровича, Г. Башнянина, В. Бодрова, Т. Гайдай, В. Гейця, Н. Гражевської, С. Гомулки, А. Гриценка, Ю. Івашука, Г. Колодки, Я. Корнаї, Б. Кульчицького, Я. Кульчицького, О. Норгаарда, І. Радіонової, А. Маслова, С. Кірдіної, А. Олейника, В. Тарасевича, В. Осецького, А. Ослунда, А. Філіпенка, А. Чухна, О. Яременка та ін. Однак, незважаючи на наявність ґрунтовних напрацювань у цій царині, теоретичне осмислення ефективності функціонування та розвитку сучасних економічних систем

все ще не задовольняє запитів сучасності. Недостатня розробленість теоретико-методологічних засад таких досліджень, дискусійність зазначених проблем, їхня наукова та практична значущість обумовили вибір теми дисертації, її мету та структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно з планом науково-дослідних робіт економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка у межах тем: № 11БФ040-01 «Модернізація економіки України на засадах сталого соціально-економічного розвитку: закономірності, протиріччя, ризику» (№ ДР 0111U006456), де автором було розкрито основні критерії й проаналізовано показники ефективності економічної системи України, та № 16БФ040-01 «Макроекономічна стратегія реалізації європейського вектору економічного розвитку України: концептуальні засади, виклики та протиріччя» (№ ДР 0116U004822), де автором було обґрунтовано пріоритетні напрями підвищення ефективності інституційних трансформацій економіки України та забезпечення її гармонійної інтеграції до світового господарського простору.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретико-методологічних засад дослідження сутності та основних чинників ефективності функціонування й розвитку сучасних економічних систем і розробка на цій основі практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності економічної системи України. Для досягнення поставленої мети в дисертації вирішувалися такі завдання:

- проаналізувати еволюцію наукових поглядів на сутність і характерні ознаки економічних систем;
- висвітлити теоретичні засади дослідження економічної ефективності;
- розкрити методологічні здобутки неоінституціоналізму у дослідженні ефективності економічних систем;
- з'ясувати сутність і критерії ефективності сучасних економічних систем;
- дослідити методичні підходи до оцінювання ефективності функціонування та розвитку національних економік;
- здійснити порівняльний аналіз ефективності інституційних трансформацій постсоціалістичних країн;
- проаналізувати основні чинники та динаміку ефективності економічної системи України в трансформаційний період;
- розкрити зміст та спрямованість інституційних змін національної економіки;
- обґрунтувати пріоритетні напрями підвищення ефективності економічної системи України.

Об'єктом дослідження є сучасні економічні системи як надскладні динамічні структури, результативність функціонування й розвитку яких визначається комплексом ендогенних та екзогенних факторів.

Предметом дослідження є ефективність сучасних економічних систем, основні тенденції, чинники та шляхи її підвищення за умов глобальних трансформацій.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є загальнонаукові та специфічні методи наукового пізнання. Для поглибленого

аналізу сутності, характерних ознак та теоретичних засад дослідження ефективності економічних систем застосовано методи наукової абстракції, індукції і дедукції, єдності історичного та логічного (підрозд. 1.1, 1.2). Виявленню методологічних здобутків неінституціоналізму у висвітленні ефективності економічних систем сприяло використання історико-генетичного та порівняльного підходів (підрозд. 1.3). Теоретико-методологічні надбання інституціоналізму, еволюційної економіки та економічної синергетики дозволили проаналізувати сутність і критерії ефективності сучасних економічних систем (підрозд. 2.1). Компаративний підхід, оперування категоріями загального, особливого та одиничного були покладені в основу дослідження ефективності інституційних трансформацій постсоціалістичних країн і методичних підходів до оцінювання ефективності функціонування й розвитку національних економік (підрозд. 2.2, 2.3). Абстрактно-аналітичний і економіко-статистичні методи наукового пізнання, кластерний та кореляційний аналіз, індексний і табличний методи, аналіз рядів динаміки застосовувалися в процесі висвітлення основних чинників і динаміки ефективності економічної системи України в трансформаційний період, з'ясування змісту та спрямованості інституційної трансформації національної економіки, а також пріоритетних напрямів підвищення її ефективності (підрозд. 3.1, 3.2, 3.3). Економіко-статистичний аналіз здійснювався з використанням програмних пакетів Microsoft Excel і Statistica 10.0.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України й інших країн світу; аналітичні та статистичні матеріали вітчизняних міністерств і відомств; офіційні видання міжнародних організацій; результати наукових досліджень українських та іноземних учених з проблем ефективності функціонування й розвитку сучасних економічних систем, відображені в монографіях, періодичних виданнях, збірниках наукових праць; матеріали міжнародних науково-практичних конференцій, інформаційних порталів та офіційних сайтів, розміщені в мережі Інтернет. Статистична база проведеного дослідження сформована з масивів даних Організації Об'єднаних Націй, Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Світової організації торгівлі, Державної служби статистики України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в розробці теоретико-методологічних положень і практичних рекомендацій, що відображають постановку й розв'язання наукової проблеми підвищення ефективності функціонування та розвитку сучасних економічних систем. Найвагомішими теоретичними і практичними результатами, що характеризують наукову новизну дисертаційної роботи й особистий внесок автора, є такі:

вперше:

– запропоновано авторське визначення ефективності економічних систем, яке враховує їхню надскладну та динамічну природу. Ефективність сучасних економічних систем як багатоаспектне поняття характеризує якісну і кількісну результативність функціонування та розвитку останніх у коеволюції з природним і соціальним середовищем з урахуванням задоволення потреб як нинішніх, так і майбутніх поколінь, на основі раціонального використання наявних ресурсів та

інституційно-організаційного забезпечення інноваційних перетворень, що сприяють підвищенню глобальної конкурентоспроможності національних економік;

удосконалено:

– понятійно-категоріальний апарат дослідження ефективності сучасних економічних систем в частині розкриття сутності та специфічних ознак соціально-економічної, ресурсно-витратної, інституційної й адаптаційної результативності функціонування та розвитку національних економік як змішаних, трансформаційних структур, що характеризуються складністю, відкритістю, динамічною нерівновагою і нестійкістю. Це дозволило обґрунтувати комплексний підхід до визначення пріоритетних напрямів державного регулювання ефективності економічної системи України;

– методологічні підходи до аналізу ефективності функціонування та розвитку сучасних економічних систем у динамічному контексті на основі кластеризації постсоціалістичних країн за складовими Індексу процвітання, ВВП за паритетом купівельної спроможності (ПКС) на одну особу та субіндексу «Інституції» Індексу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) за 2007 і 2015 рр. Такий підхід дав змогу виокремити чотири кластери країн з різною динамікою соціально-економічної ефективності їхніх господарських систем, ідентифікованих як: 1) країни-лідери; 2) країни, що тяжіють до лідерів; 3) країни, що тяжіють до аутсайдерів; 4) країни- аутсайдери. Встановлено належність України до четвертого кластера;

– теоретико-методологічні засади дослідження динаміки та основних чинників ефективності економічної системи України з урахуванням здобутків неоінституціоналізму у висвітленні результативності функціонування та розвитку ринкової економіки, а саме: запровадження в науковий обіг поняття «інституційна система» та аналізу її ефективності; висвітлення останньої у динамічному контексті, через призму теорії інституційних змін; врахування впливу позаекономічних (історичних, національних, культурних, психологічних) чинників на підвищення результативності функціонування та розвитку економічних систем; аналізу ефективності економічних взаємодій з погляду здійснення не лише трансформаційних, але й трансакційних витрат. Це дозволило розкрити зміст та спрямованість інституційних змін національної економіки;

набули подальшого розвитку:

– наукові підходи до трактування економічної ефективності в частині виокремлення ортодоксального підходу, прихильники якого тлумачать це поняття в контексті досягнення конкретних кількісних результатів за умов використання фіксованого обсягу ресурсів, і неортодоксального, праксеологічного підходу, прихильники якого розглядають економічну ефективність з позиції якісної результативності діяльності суб'єктів господарювання, зокрема, досягнення визначеної мети. Доведено, що поєднання цих підходів дозволяє комплексно аналізувати ефективність сучасних економічних систем з позицій якісної і кількісної результативності їхнього функціонування та розвитку;

– методологічні засади дослідження взаємозв'язку між якістю інституційного середовища і соціально-економічною ефективністю постсоціалістичних економік з використанням інструментів кореляційного аналізу, що дало змогу виявити суттєвий

вплив на ефективність функціонування та розвиток сучасних економічних систем таких інституційних чинників, як: чітка специфікація прав власності, цільове використання бюджетних коштів, гарантування захисту основних особистих та майнових прав фізичних і юридичних осіб, дієвість правової системи врегулювання суперечок, транспарентність органів державної влади та управління;

– методичні підходи до оцінювання ефективності національних економік з урахуванням таких критеріїв кількісної та якісної результативності функціонування і розвитку сучасних економічних систем: 1) цільового (реалізація цілей сталого розвитку); 2) функціонального (забезпечення раціонального використання ресурсів); 3) інституційного (сприяння прогресивним інноваційним змінам); 4) зовнішньоекономічного (гармонійна інтеграція до глобального світогосподарського простору);

– пріоритетні напрями підвищення ефективності економічної системи України, а саме: реалізація цілей сталого розвитку, підвищення продуктивності праці й енергоефективності національної економіки, удосконалення системи соціального захисту населення, детінізація, декорупціалізація та дебіюрократизація економічної діяльності, вдосконалення державного регулювання сфери науки і освіти, лібералізація трансферу новітніх технологій, нагромадження людського, інтелектуального та соціального капіталів, реформування національної інноваційної системи, приведення інституційного середовища у відповідність до європейських норм, що формують цивілізовані умови ринкового господарювання і сприяють підвищенню глобальної конкурентоспроможності національної економіки.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що обґрунтовані в дисертації наукові висновки і рекомендації поглиблюють розуміння сутності, основних критеріїв та методичних підходів до оцінювання ефективності сучасних економічних систем і можуть бути використані в процесі розробки та реалізації соціально-економічної політики держави.

Окремі положення та висновки дисертаційної роботи, а саме: пропозиції щодо підвищення глобальної конкурентоспроможності національної економіки шляхом покращення правового поля діяльності малого та середнього бізнесу; запровадження ефективних прав власності на винаходи, відкриття й інші продукти інтелектуальної діяльності; створення селективних стимулів для інноваційного підприємництва; усунення обмежень на трансфер технологій та інтелектуального капіталу були використані Міністерством фінансів України в процесі підготовки аналітичних та інформаційних матеріалів для розробки і реалізації Стратегічного плану діяльності Міністерства фінансів України на 2015 бюджетний рік та два бюджетних періоди, що настають за плановим (2016–2017 рр.) (довідка № 31-01020-07/8 від 16.03.2015 р.).

Викладені в дисертації висновки та пропозиції щодо вдосконалення державного регулювання сфери науки і освіти в Україні, прав власності на продукти інтелектуальної діяльності, лібералізації трансферу новітніх технологій та інтелектуального капіталу, реформування національної інноваційної системи були враховані Комітетом Верховної Ради України з питань науки і освіти при формуванні національної нормативно-правової бази України в сферах науки і освіти, інтелектуальної власності, зокрема в процесі підготовки аналітичних довідок до проекту закону України про зміни системи регулювання економіки (реєстр.

№ 1069 від 27.11.2014 р.), законопроектів про освіту, наукову та науково-технічну діяльність, авторське право і суміжні права (довідка № 04-23/18-708 від 26.05.2015 р.).

Методичні матеріали з питань сутності, складових і критеріїв інституційної ефективності соціально-економічних систем, теоретичних засад та методичних підходів до її оцінювання, передумов і пріоритетів інституційних реформ в Україні впроваджені в навчальний процес та використовуються на економічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка при викладанні навчальної дисципліни «Трансформація економічних систем» (довідка № 013/410 від 29.06.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеним самостійним науковим дослідженням, у якому викладено авторський підхід до аналізу сутності, основних чинників і критеріїв ефективності функціонування та розвитку сучасних економічних систем, обґрунтовано практичні рекомендації щодо підвищення ефективності економіки України. Наукові положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті ідеї та висновки, які становлять особистий доробок автора.

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати дослідження апробовані на 7 міжнародних наукових і науково-практичних конференціях, а саме: Міжнародній науково-практичній конференції «Шевченківська весна: Економіка» (24–28 березня 2014 р., м. Київ), Міжнародній науково-практичній конференції «Конкурентоспроможність національної економіки» (28 березня 2014 р., м. Київ), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Світова наука та сучасне суспільство: актуальні питання економіки, соціології і права» (22 січня 2014 р., м. Саратов), Міжнародній науково-практичній конференції «Майбутні проблеми світу науки» (20 квітня 2014 р., Софія, Болгарія), Міжнародній науково-практичній конференції «Шевченківська весна: Економіка» (1–3 квітня 2015 р., м. Київ), Міжнародній науково-практичній конференції «Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.» (15–16 жовтня 2015 р., м. Київ), Міжнародній науково-практичній конференції «Шевченківська весна: Економіка» (5–8 квітня 2016 р., м. Київ).

Публікації. Основні результати і висновки дисертаційної роботи викладено в 20 наукових працях, у т.ч. 6 з них – іноземними мовами (5 англійською мовою та 1 російською мовою). До наукометричних баз даних Index Copernicus, РИНЦ, Google Scholar, Ulrich's Periodicals Directory, RepEc, ICR, Research Bib, Thomson Reuters Web of Science ESCI належать 7 статей. Загальний обсяг усіх наукових праць становить 10,13 д.а. (з них здобувача 9,73 д.а.), у тому числі: 10 статей – у наукових фахових виданнях (особисто автору належать 6,77 д.а.), 4 статті – в іноземних наукових виданнях (2,14 д.а.), 6 публікацій – за матеріалами конференцій загальним обсягом 1,22 д.а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 247 сторінки друкованого тексту. Основний зміст роботи

викладено на 164 сторінках тексту, який містить 15 таблиць, 16 рисунків та 9 формул. Робота має 20 додатків, розміщених на 39 сторінках. Список використаних джерел налічує 283 найменувань і викладений на 27 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт і предмет, мету, завдання та методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, зазначено особистий внесок автора й дані про апробацію результатів дисертаційної роботи.

Перший розділ – **«Теоретико-методологічні засади дослідження ефективності економічних систем»** – присвячено висвітленню еволюції наукових поглядів на сутність і характерні ознаки економічних систем, теоретичних засад дослідження економічної ефективності, а також розкриттю методологічних здобутків неоінституціоналізму у висвітленні ефективності економічних систем.

На основі систематизації та критичного аналізу напрацювань вітчизняних і зарубіжних учених автором розкрито теоретико-методологічні особливості дослідження сутності й характерних ознак економічних систем у працях представників меркантилізму, класичної політекономії, німецької історичної школи, марксизму, неокласичної та кейнсіанської економічної теорії, інституціоналізму. Зроблено висновок щодо збагачення і поглиблення теоретичних уявлень про природу і специфіку різнорівневих господарських систем у процесі еволюції економічної науки. Узагальнення неортодоксальних напрямів наукових досліджень у цій царині дозволило визначити сучасні економічні системи як змішані, трансформаційні економіки, характерними ознаками яких є складність, поліструктурність, відкритість, динамічна нерівновага та нестійкість. У дисертації акцентовано увагу на меті (сталий розвиток), функціях (задоволення людських потреб за умов обмеженості ресурсів), упорядкуванні (інституційно-організаційне забезпечення) та зовнішньоекономічному позиціонуванні (інтеграція до глобального середовища) сучасних економічних систем.

Автором виокремлено два основні підходи до визначення економічної ефективності, висвітлені в сучасній науковій літературі, а саме: 1) ортодоксальний, пов'язаний із визначенням економічної ефективності як кількісної результативності функціонування господарських систем з урахуванням використання фіксованого обсягу необхідних ресурсів; 2) праксеологічний, заснований на неортодоксальному трактуванні економічної ефективності з урахуванням якісної результативності діяльності суб'єктів господарювання, зокрема, досягнення визначеної ними мети.

У дисертації розкрито здобутки неоінституційної теорії, що поглиблюють розуміння ефективності економічних систем як багатоаспектної категорії та сприяють усвідомленню багатоманітності чинників, що на неї впливають. До головних теоретико-методологічних новацій інституціоналізму в цій сфері віднесено запровадження в науковий обіг поняття інституційної системи та аналіз її ефективності; залучення методологічних напрацювань теорії інституційних змін до висвітлення результативності соціально-економічних трансформацій; аналіз ефективності економічних взаємодій з погляду здійснення трансакційних витрат;

врахування важливої ролі позаекономічних чинників підвищення ефективності функціонування та розвитку національних економік.

У другому розділі – **«Концептуалізація сутнісного та динамічного аспектів ефективності сучасних економічних систем»** – обґрунтовано авторський підхід до визначення сутності та критеріїв ефективності сучасних економічних систем, проаналізовано методичні підходи до її оцінювання, проведено порівняльний аналіз соціально-економічної та інституційної ефективності економічних систем постсоціалістичних країн.

Автором запропоновано трактування ефективності сучасних економічних систем як кількісної та якісної результативності їхнього функціонування і розвитку, що виявляється в коеволюції з природним і соціальним середовищем з урахуванням максимального задоволення потреб як нинішніх, так і майбутніх поколінь на основі раціонального використання наявних ресурсів та інституційно-організаційного забезпечення інноваційних перетворень для підвищення глобальної конкурентоспроможності національних економік.

Зазначений підхід дав змогу виокремити такі критерії та методичні підходи до оцінювання ефективності сучасних економічних систем: 1) цільовий, пов'язаний з реалізацією цілей сталого розвитку, що знаходить втілення в соціально-економічній ефективності; 2) функціональний, що відображає ступінь задоволення людських потреб на основі раціонального використання наявних факторів виробництва і характеризує ресурсно-витратну ефективність; 3) інституційний, що віддзеркалює впровадження прогресивних інноваційних змін та розкривається через інституційну ефективність соціально-економічних перетворень; 4) зовнішньоекономічний, що відтворює синергетичний ефект поєднання вищезазначених критеріїв та постає як адаптаційна ефективність національних економік, яка виявляється в успішній їх інтеграції до глобального світогосподарського простору (рис. 1).

З метою виявлення ефективності функціонування та розвитку економічних систем в динамічному контексті автором здійснено компаративний аналіз ринкових перетворень 14 постсоціалістичних країн, п'ять з яких належать до пострадянських (Латвія, Литва, Естонія, Україна, Росія), п'ять – до країн Центральної Європи (Угорщина, Словаччина, Словенія, Чехія, Польща), чотири – до країн Балканського регіону (Сербія, Хорватія, Румунія, Болгарія).

За даними Світового банку про обсяги валового внутрішнього продукту за паритетом купівельної спроможності на одну особу (ВВП ПКС), складових Індексу процвітання, розробленого неурядовою організацією Legatum Institute, та субіндексу «Інституції» Індексу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму проведено кластеризацію обраних країн за 2007 і 2015 роки (рис. 2).

Аналіз засвідчив, що в 2007 р. структура кластерів досліджуваних країн була такою: перший кластер країн-лідерів утворили Чехія та Словенія, другий кластер (країни, що тяжіють до лідерів) – Словаччина та Естонія, третій (країни, що тяжіють до аутсайдерів) – Росія, Польща, Угорщина, Литва, Хорватія та Латвія, четвертий кластер (країни-аутсайдери) – Україна, Сербія, Румунія та Болгарія. У 2015 р. класифікація досліджуваних країн за рівнем соціально-економічної ефективності

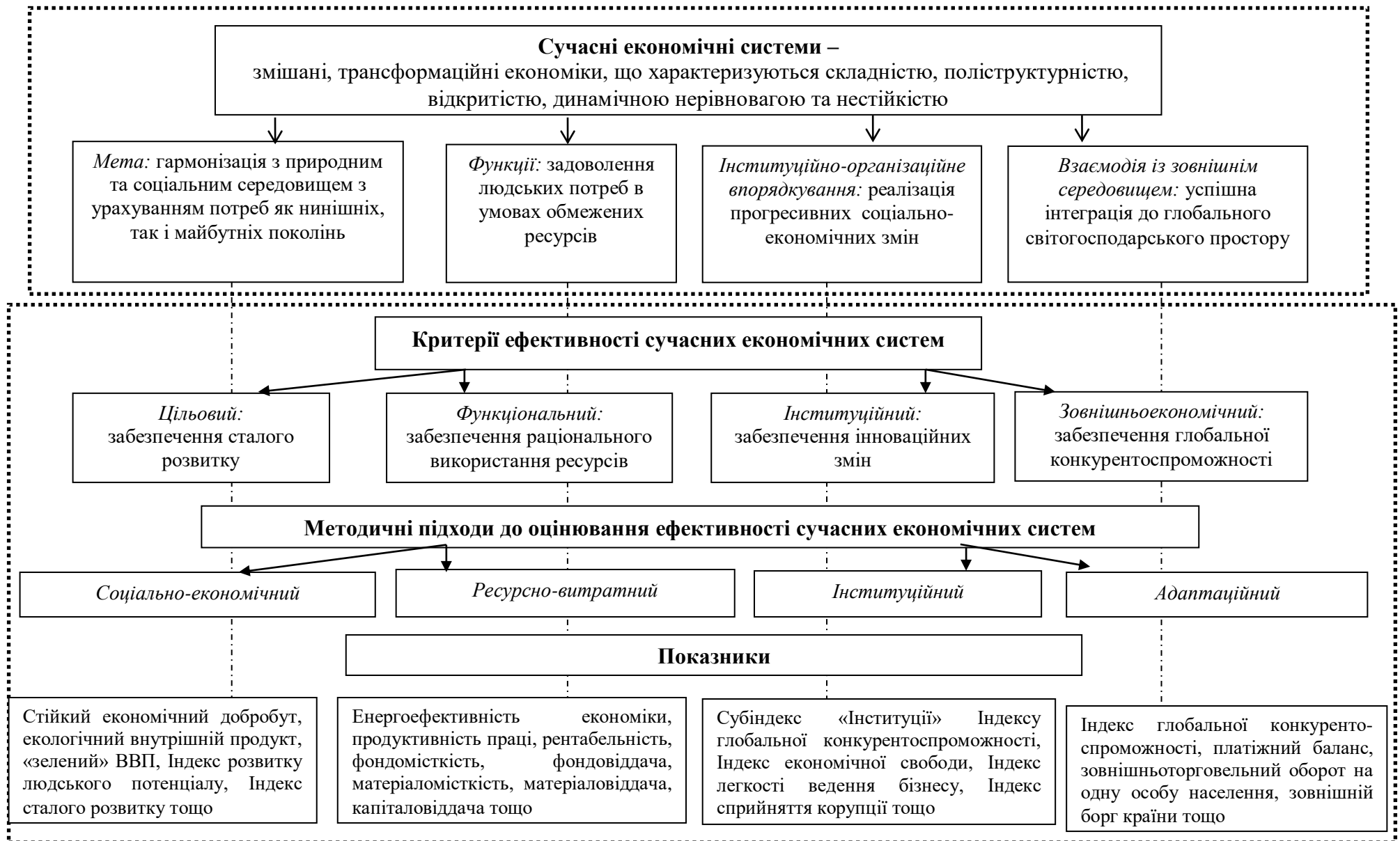

Рис. 1. Критерії, методичні підходи та показники оцінювання ефективності функціонування й розвитку сучасних економічних систем
Джерело: розроблено автором

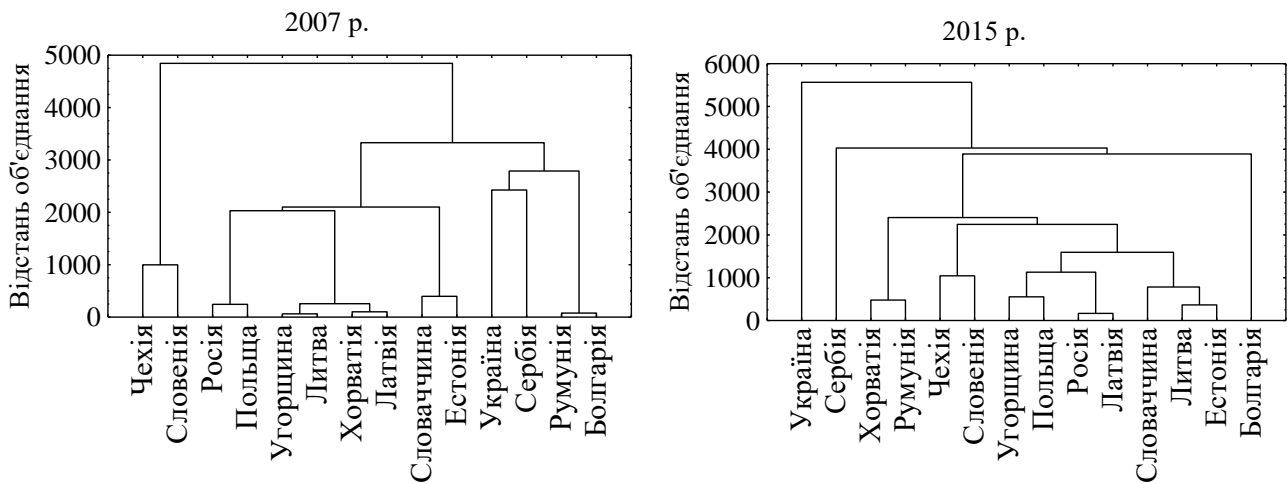

Рис. 2. Дендрограми класифікації постсоціалістичних країн, 2007 та 2015 рр.

Джерело: розроблено автором

порівняно з 2007 р. змінилася: країни-лідери (Чехія та Словенія) залишилися у першому кластері; до другого кластера, крім країн, які у 2007 р. тяжіли до лідерів (Словаччина та Естонія), додалися країни, що входили до третього кластера (Литва, Латвія, Угорщина, Польща та Росія). Це пояснюється, насамперед, збільшенням показника ВВП за ПКС на одну особу. Так, у Литві цей показник зріс до 65,7 % (від 16728,9 до 27729,8 дол. США), в Угорщині – 37,1 % (від 18652,6 до 25581,5 дол. США). До третього кластера додалися Румунія та Хорватія. При цьому, Румунія, перемістилася до третього кластера з четвертого, тобто покращила свої позиції, а Хорватія, навпаки, перемістилася до третього кластера з другого. Так, за 2007–2015 рр. зростання ВВП за ПКС на одну особу в Румунії становило 87,4 % (від 11420,0 до 21403,1 дол. США), у Хорватії – 27,2 % (від 17009,2 до 21880,5 дол. США). Водночас серед постсоціалістичних економік, що формують четвертий кластер (країни-аутсайтери), залишаються Україна, Сербія та Болгарія, які, на відміну від Румунії, за останні вісім років суттєво не покращили показники соціально-економічної ефективності.

Доведено, що суттєвий вплив на ефективність функціонування та розвитку сучасних економічних систем справляють інституційні чинники, а саме: забезпечення прав власності, створення умов для цільового використання бюджетних коштів, усунення іллегальних проявів економічної діяльності, гарантування захисту основних особистих та майнових свобод фізичних і юридичних осіб, дієвості правової системи, прозорості політики державних органів. Наявність зв'язку між якістю інституцій і соціально-економічною ефективністю національних економік підтверджують наведені в табл. 1 коефіцієнти кореляцій, де x_1 – показники якості розвитку інституційного середовища (розраховані на основі субіндексу «Інституції» Індексу глобальної конкуренто-спроможності ВЕФ), x_2 – ВВП за ПКС на одну особу, x_3 – інтегральний показник процвітання країни.

Значення коефіцієнтів кореляції підтверджують досить щільний зв'язок між рівнем економічного (x_2) і соціального (x_3) розвитку аналізованих країн (у 2007 р. і 2015 р. відповідні показники становили 0,848 та 0,852). Істотним і стабільним є

вплив якості інституційного середовища як на ВВП за ПКС на одну особу, так і на рівень процвітання постсоціалістичних економік, незважаючи на те, що у 2015 р. значення коефіцієнтів кореляції дещо знизилося (від 0,757 у 2007 р. до 0,634 у 2015 р.). Це дає підстави визнати прогресивні інституційні зміни важливим фактором забезпечення соціально-економічної ефективності національних економік. Більше того, саме «інституційний дрейф» окремих країн у напрямі підвищення якості інституційного середовища (перехід від нижчих кластерів до вищих) дозволив суттєво підвищити соціально-економічну ефективність їхніх економік. Звідси, необхідність втілення заходів, спрямованих на підвищення інституційної ефективності економічної системи, має бути врахована в процесі розробки та реалізації державної політики щодо реалізації національних цілей сталого розвитку.

Таблиця 1

Матриця кореляцій між якістю інституційного середовища, ВВП за ПКС на одну особу та інтегральним показником процвітання країни (за даними постсоціалістичних країн)

	x_1	x_2	x_3
2007 р.			
x_1	1,0	0,746	0,757
x_2	0,746	1,0	0,848
x_3	0,757	0,848	1,0
2015 р.			
x_1	1,0	0,634	0,634
x_2	0,634	1,0	0,852
x_3	0,634	0,852	1,0

Джерело: розроблено автором

У третьому розділі – «**Стратегічні пріоритети підвищення ефективності економічної системи України**» – охарактеризовано динаміку та основні чинники ефективності економічної системи України у трансформаційний період, висвітлено основний зміст та спрямованість її інституційних змін та обґрунтовано пріоритетні напрями підвищення її ефективності.

Аналіз показників, що характеризують результативність функціонування і розвитку національної економіки, уможливив висновок щодо соціально-економічної, ресурсно-витратної, інституційної та адаптаційної неефективності економічної системи України, що знаходить вияв у нераціональному використанні ресурсного потенціалу, деградації природного середовища, звуженому кількісному та якісному відтворенні фізичного, людського та інноваційного потенціалів, зниженні добробуту населення та низькій конкурентоспроможності країни в глобальному світогосподарському просторі.

Важливим чинником цього є низька якість сформованого в Україні інституційного середовища у період ринкових перетворень. Так, у 2016 р. в

рейтингу за Індексом економічної свободи Україна посіла 166 місце з-поміж 180 досліджуваних країн, за Індексом сприйняття корупції – 131 місце серед 176 країн, Індексом процвітання – 107 місце з-поміж 149 країн.

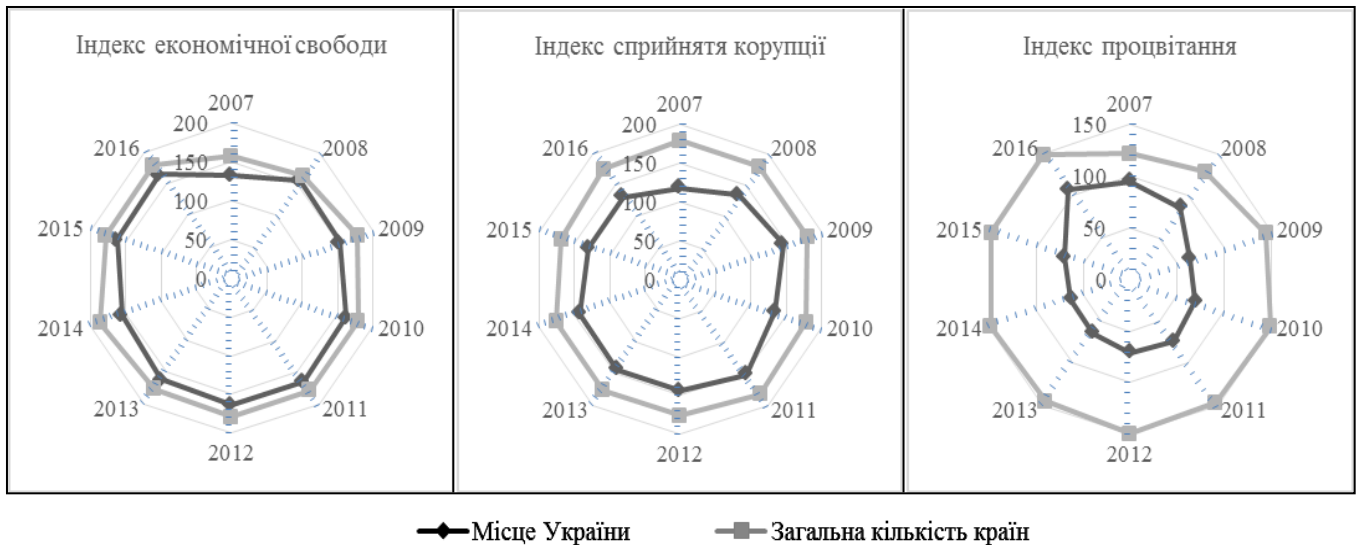

Рис. 3. Динаміка позицій України у світових рейтингах за індексами економічної свободи, сприйняття корупції та процвітання, 2007–2016 рр.

Джерело: розроблено автором

З урахуванням змісту та спрямованості подальшої трансформації економічної системи України в напрямі розбудови цивілізованого ринкового середовища й інтеграції до Європейського Союзу, пріоритетними напрямками підвищення ефективності функціонування та розвитку національної економіки є такі: забезпечення реалізації цілей сталого розвитку, розширене відтворення природного, фізичного і людського потенціалів, нарощування соціального й інтелектуального капіталів; створення системи повноцінного моніторингу та контролю за використанням національних ресурсів за участю органів держави і громадських організацій; розробка та реалізація дієвої державної політики, спрямованої на стимулювання раціонального використання факторів виробництва, підвищення енергоефективності національної економіки, зростання продуктивності праці; створення сприятливого до інновацій інституційного середовища шляхом подолання «інституційних пасток» у розвитку суспільства й держави, детінізації та дебіюрократизації економічної діяльності, зниження трансакційних витрат за рахунок усунення їхньої корупційної складової.

Реалізація комплексу заходів, спрямованих на підвищення соціально-економічної, ресурсно-витратної та інституційної ефективності національної економіки на засадах їхньої синергійної взаємодії та взаємодоповнення сприятиме підвищенню адаптаційної ефективності економічної системи України, зростанню її глобальної конкурентоспроможності та успішній інтеграції до світогосподарського простору.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення науково-практичного завдання примноження результативності функціонування та розвитку сучасних економічних систем і підвищення ефективності економічної системи України. В результаті проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. Посилення нестійкості сучасного світогосподарського розвитку, поглиблення глобальних кризових процесів, загострення соціальних та екологічних проблем зумовлюють необхідність інноваційної модернізації національних економік, зміцнення їхньої конкурентоспроможності та прискорення ринкових реформ, спрямованих на підвищення добробуту населення. Поява якісно нових викликів і загроз актуалізує проблематику сутності, основних чинників і критеріїв оцінювання ефективності функціонування та розвитку сучасних економічних систем з метою обґрунтування стратегічних пріоритетів соціально-економічних перетворень в Україні.

2. У процесі еволюції економічної думки розвинулися й збагатилися наукові погляди на сутність і характерні ознаки економічних систем. Усвідомлення нелінійності й багатовекторності національного та глобального соціально-економічного розвитку уможливорює трактування сучасних економічних систем як змішаних, трансформаційних економік, характерними ознаками яких є складність, відкритість, динамічна нерівновага та нестійкість. Цільовою метою таких систем є забезпечення сталого розвитку, функціональне їх призначення пов'язано із задоволенням людських потреб за умов обмеженості ресурсів, упорядкування їх потреби певного інституційно-організаційного забезпечення, а зовнішньоекономічне позиціонування пов'язано з інтеграцією до мінливого світогосподарського середовища.

3. Комплексний аналіз ефективності функціонування та розвитку сучасних економічних систем передбачає поєднання сформованих у науковій літературі підходів до трактування економічної ефективності, а саме: ортодоксального підходу, прихильники якого трактують економічну ефективність у значенні кількісної результативності використання економічних ресурсів, і неортодоксального, праксеологічного підходу, прихильники якого аналізують економічну ефективність з позицій якісної результативності діяльності суб'єктів господарювання, зокрема, досягнення окресленої мети.

4. Визначення основних чинників підвищення ефективності сучасних економічних систем потребує врахування методологічних здобутків неінституційної теорії в частині дослідження сутності та структури інституційної системи суспільства, передумов, рушійних сил і наслідків інституційних змін, ролі та значення позаекономічних (історичних, національних, культурних, психологічних) факторів підвищення результативності функціонування та розвитку національних економік, оцінювання економічних взаємодій з погляду здійснення не лише трансформаційних, але й трансакційних витрат.

5. Ефективність сучасних економічних систем як складне і багатоаспектне поняття характеризує якісну і кількісну результативність їх функціонування та розвитку, що виявляється в коеволюції з природним і соціальним середовищем з урахуванням задоволення потреб як нинішніх, так і майбутніх поколінь на основі раціонального використання наявних ресурсів та інституційно-організаційного забезпечення інноваційних перетворень, що забезпечують підвищення глобальної конкурентоспроможності національних економік.

6. Основними критеріями ефективності сучасних економічних систем є цільовий (забезпечення сталого розвитку); функціональний (раціональне використання ресурсів); інституційний (впровадження прогресивних інноваційних змін) та зовнішньоекономічний (успішна інтеграція до глобального простору). Зазначеним критеріям відповідають соціально-економічний, ресурсно-витратний, інституційний та адаптаційний методичні підходи до оцінювання ефективності функціонування та розвитку національних економік і відповідні їм кількісні і якісні показники (стійкий економічний добробут, «зелений» ВВП, Індекс розвитку людського потенціалу, Індекс сталого розвитку, енергоефективність економіки, продуктивність праці, Індекс економічної свободи, Індекс легкості ведення бізнесу, Індекс сприйняття корупції, Індекс глобальної конкурентоспроможності та ін.).

7. Компаративний економіко-статистичний аналіз результативності ринкових трансформацій у постсоціалістичних країнах за складовими Індексу процвітання, ВВП за ПКС на одну особу та субіндексу «Інституції» Індексу глобальної конкурентоспроможності ВЕФ за 2007 і 2015 рр. дозволив виокремити чотири кластери країн, згрупованих за динамікою покращання соціально-економічної ефективності їхніх господарських систем (країни-лідери; країни, що тяжіють до лідерів; країни, що тяжіють до аутсайдерів; країни-аутсайдери), виявити щільний зв'язок між якістю інституційних перетворень і соціально-економічною ефективністю національних економік та довести першочерговість подальших інституційних змін економіки України.

8. Підвищення ефективності економічної системи України потребує якісних інституційних змін, врахування значного впливу позаекономічних чинників на результативність функціонування та розвитку національної економіки. Йдеться про забезпечення чіткої специфікації прав власності, цільового використання бюджетних коштів, захисту основних особистих та майнових прав фізичних і юридичних осіб, дієвості правової системи врегулювання суперечок між суб'єктами господарювання, транспарентності органів державної влади та місцевого самоуправління.

9. Основними напрямками підвищення ефективності функціонування та розвитку економічної системи України є такі: реалізація цілей сталого соціально-економічного розвитку, підвищення ефективності використання наявних ресурсів, забезпечення зростання продуктивності праці та енергоефективності економіки, детінізації й деіллегалізації економічних процесів, створення сприятливого до інновацій інституційного середовища. Подальше реформування національної економіки відповідно до окреслених напрямів матиме своїм результатом

забезпечення глобальної конкурентоспроможності національної економіки та поліпшення якості життя населення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Демидюк О. О. Інституційний підхід до аналізу ролі та функцій держави в ринковій економіці / О. О. Демидюк // Економіка та держава. – 2014. – № 4. – С. 94–97 (0,64 д.а.) *(стаття належить до міжнародних наукометричних баз даних Index Copernicus, Scientific Indexing Services (SIS), Google Scholar)*.
2. Демидюк О. О. Інституційні чинники підвищення конкурентоспроможності сучасних економічних систем / О. О. Демидюк // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. / за заг. ред.: проф. Єханурова Ю. І., Філюк Г. М. – К. : Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2014. – Вип. 2 (29). – С. 389–400 (0,66 д.а.).
3. Демидюк О. О. Підвищення інституційної ефективності економічної системи як чинник сталого розвитку України / О. О. Демидюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2014. – № 7 (160). – С. 27–33 (1,11 д.а.) *(стаття належить до міжнародних наукометричних баз даних Index Copernicus, РИИЦ, Google Scholar, Ulrich's Periodicals Directory, RepEc)*.
4. Демидюк О. О. Теоретико-методологічні засади дослідження сутності та характерних ознак сучасних економічних систем / О. О. Демидюк // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Економіка. – 2014. – № 2 (52). – С. 120–126 (0,54 д.а.).
5. Демидюк О. О. Порівняльний аналіз інституційної ефективності економічних систем постсоціалістичних країн / О. О. Демидюк // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. – 2015. – № 13. – С. 118–126 (0,48 д.а.).
6. Демидюк О. О. Інституційний підхід до аналізу сутності та оцінювання ефективності сучасних економічних систем / О. О. Демидюк // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія. – 2015. – № 8 (228). – С. 36–52 (0,79 д.а.) *(стаття належить до міжнародних наукометричних баз даних РИИЦ, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Google Scholar, Польська наукова бібліографія, Social Science Open Access Repository)*.
7. Демидюк О. О. Сучасний стан та проблеми підвищення інституційної ефективності економічної системи України / О. О. Демидюк // Вісник Дніпропетровського університету. Сер. : Економіка. – 2015. – Т. 23, вип. 9 (3). – С. 176–182 (0,58 д.а.).
8. Демидюк О. О. Інституційні чинники підвищення ефективності функціонування та розвитку сучасних економічних систем / О. О. Демидюк // Банківська справа. – 2017. – № 1(142). – С. 74–85 (0,64 д.а.).
9. Демидюк О. О. Сутність та критерії ефективності сучасних економічних систем / О. О. Демидюк // Бізнес Інформ. – 2017. – № 2. – С. 8–14 (0,63 д.а.)

10. Hrazhevskaya, N. I. Efficiency of institutional transformations in post-communist countries / N.I. Hrazhevskaya, O. O. Demydiuk, M. V. Petrovsky // Scientific Bulletin of Polissia. – 2017. – № 1 (9). Part. 1. – P. 30–36. – 0,7 д.а., особисто автору належить 0,3 д.а.: автором здійснено порівняльний аналіз ефективності інституційних перетворень 15 країн колишнього соціалістичного табору та виокремлено групи країн, що відрізняються за якістю інституційного середовища. (Стаття належить до міжнародних наукометричних баз даних Thomson Reuters Web of Science ESCI, Index Copernicus, РИНЦ, Google Scholar).

Статті в іноземних наукових виданнях:

11. Demydiuk O. Corruption as a factor of institutional inefficiency of the economy of Ukraine / O. Demydiuk // Paradigmata Poznani. – Praha, 2016. – № 3. – P. 61–68 (0,51 д.а.) (стаття належить до міжнародних наукометричних баз даних General Impact Factor, Scientific Journal Impact Factor, Scientific Indexing Services).

12. Demydiuk O. Institutional structure and institutional effectiveness of economy of Ukraine / O. Demydiuk // East European Scientific Journal. – Warsaw, 2016. – № 9. – P. 22–26 (0,58 д.а.) (стаття належить до наукометричних баз даних РИНЦ, International Citation Report (ICR), Academic Resource Index (ResearchBib), Slide Share).

13. Demydiuk O. Current status and issues of institutional changes in the economy of Ukraine / O. Demydiuk // Nauka I studia. – Przemysl, 2014. – № 9 (119). – P. 116–126. (0,74 д.а.) (стаття належить до наукометричної бази даних РИНЦ).

14. Демидюк О. А. Теоретико-методологические новации институционализма в исследовании роли и функций государства в экономике / О. А. Демидюк // Мировая наука и современное общество: актуальные вопросы экономики, социологии и права : междунар. науч.-практ. конф., 22 янв. 2014 г. – Саратов, 2014. – С. 64–70 (0,31 д.а.) (стаття належить до наукометричної бази даних РИНЦ).

За матеріалами конференцій:

15. Демидюк О. О. Особливості інституційних змін в економіці України / О. О. Демидюк // Шевченківська весна. Економіка : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. студ., асп. та молодих вчених, (Київ, 24–28 берез. 2014 р.) / за заг. ред. проф. В. Д. Базилевича. – К., 2014. – Вип. XII. – С. 16 (0,18 д.а.).

16. Демидюк О. О. Інституційна складова підвищення конкурентоспроможності економіки України [Електронний ресурс] / О. О. Демидюк // Конкурентоспроможність національної економіки : Матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф., 28 берез. 2014 р. – К., 2014. – С. 224–227 (0,26 д.а.). – Режим доступу : http://econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/science/conferences/2014/Competitiveness/conf_materials.pdf

17. Demydiuk O. Institutional interpretation of the nature and characteristics of modern economic systems / O. Demydiuk // Бъдещето въпроси от света на науката: материали за 10-а международная научна практична конференция, 17–25 дек. – София : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2014. – Т. 7. – С. 26–28 (0,17 д.а.).

18. Демидюк О. О. Специфіка інституційного аналізу та вимірювання ефективності сучасних економічних систем / О. О. Демидюк // Шевченківська весна. Економіка : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. студ., асп. та молодих вчених, 1–3 квіт., 2015 р. / за заг. ред. проф. В. Д. Базилевича. – К., 2015. – Вип. XIII. – С. 13 (0,23 д.а.).

19. Демидюк О. О. Теоретичні підходи до оцінювання ефективності сучасних економічних систем / О. О. Демидюк // Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст. : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 15–16 жовт. 2015 р. – К. : Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2015. – Т. 2. – С. 220–223 (0,21 д.а.).

20. Демидюк О. О. Інституційна модернізація економічної системи України: передумови та пріоритети / О. О. Демидюк // Шевченківська весна. Економіка : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. студ., асп. та молодих вчених, 5–6 квіт., 2016 р. / за заг. ред. проф. В. Д. Базилевича. – К., 2016. – Вип. XIV. – С. 18 (0,17 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Демидюк О. О. Ефективність функціонування та розвитку сучасних економічних систем. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2017.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню сутності, основних чинників, методичних підходів і показників ефективності функціонування та розвитку сучасних економічних систем. Автором розкрито еволюцію наукових поглядів на сутність і характерні ознаки економічних систем, висвітлено специфіку ортодоксального (кількісного) та неортодоксального (якісного) підходів до аналізу економічної ефективності; розкрито методологічні здобутки неоінституціоналізму в дослідженні ефективності національних економік; обґрунтовано сутність та критерії ефективності сучасних економічних систем, соціально-економічний, ресурсно-витратний, інституційний та адаптаційний методичні підходи до її оцінювання; здійснено порівняльний аналіз соціально-економічної та інституційної результативності ринкових трансформацій постсоціалістичних країн.

На основі аналізу основних чинників і динаміки ефективності економічної системи України в трансформаційний період, змісту й спрямованості відповідних інституційних змін у дисертації обґрунтовано пріоритетні напрями підвищення результативності функціонування та розвитку національної економіки в частині забезпечення реалізації цілей сталого розвитку, розширеного відтворення природного, фізичного і людського потенціалів, нарощування соціального та інтелектуального капіталів, розробки й реалізації дієвої державної політики стимулювання раціонального використання ресурсів, створення сприятливого до

інновацій інституційного середовища, детінізації та дебіюрократизації економічної діяльності, зниження трансакційних витрат за рахунок усунення їхньої корупційної складової.

Ключові слова: економічна система, ефективність функціонування та розвитку економічної системи, соціально-економічна, ресурсно-витратна, інституційна та адаптаційна ефективність економічної системи, інституційні чинники підвищення ефективності національних економік.

АННОТАЦІЯ

Демидюк О. А. Эффективность функционирования и развития современных экономических систем. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.01 – экономическая теория и история экономической мысли. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2017.

Диссертация посвящена комплексному исследованию сущности, основных факторов, методических подходов и показателей эффективности функционирования и развития современных экономических систем. Автором освещена эволюция научных взглядов на сущность экономических систем как смешанных, трансформационных экономик, характерными признаками которых являются сложность, открытость, динамическая неравновесие и неустойчивость; приведена характеристика специфики ортодоксального (количественного) и неортодоксального (качественного) подходов к анализу экономической эффективности; раскрыты методологические достижения неинституционализма в исследовании эффективности национальных экономик (анализ сущности и структуры институциональной системы общества, предпосылок, движущих сил и последствий институциональных изменений, роли и значения внеэкономических (исторических, национальных, культурных, психологических) факторов повышения результативности функционирования и развития национальных экономик, оценки экономических взаимодействий с точки зрения осуществления трансформационных и транзакционных издержек).

Предложено авторское трактование эффективности современных экономических систем как сложного, многоаспектного понятия, характеризующего качественную и количественную результативность их функционирования и развития, проявляющуюся в коэволюции с природной и социальной средой с учетом удовлетворения потребностей как нынешних, так и будущих поколений на основе рационального использования имеющихся ресурсов и институционально-организационного обеспечения инновационных преобразований с целью повышения глобальной конкурентоспособности национальных экономик.

Определены такие основные критерии эффективности современных экономических систем: целевой (обеспечение устойчивого развития) функциональный (рациональное использование ресурсов); институциональный

(внедрение прогрессивных инновационных изменений) и внешнеэкономический (успешная интеграция в глобальное пространство). Указанным критериям соответствуют социально-экономический, ресурсно-затратный, институциональный и адаптационный методические подходы к оцениванию эффективности функционирования и развития национальных экономик, а также соответствующие им количественные и качественные показатели (устойчивое экономическое благосостояние, «зеленый» ВВП, Индекс развития человеческого потенциала, Индекс устойчивого развития, энергоэффективность экономики, производительность труда, Индекс экономической свободы, Индекс легкости ведения бизнеса, Индекс восприятия коррупции, Индекс глобальной конкурентоспособности и др.).

На основе компаративного экономико-статистического анализа результативности рыночных трансформаций в постсоциалистических странах по составляющим индекса процветания, ВВП по ППС на душу населения и субиндекса «Институты» Индекса глобальной конкурентоспособности ВЭФ за 2007 и 2015 гг. выделены четыре кластера стран, сгруппированных по показателю динамики улучшения социально-экономической эффективности их хозяйственных систем (страны–лидеры; страны, тяготеющие к лидерам; страны, тяготеющие к аутсайдерам; страны–аутсайдеры) и выявлена тесная связь между качеством институциональных преобразований и социально-экономической эффективностью постсоциалистических экономик. Доказано, что существенное влияние на эффективность функционирования и развития современных экономических систем оказывают такие институциональные факторы, как четкая спецификация прав собственности, целевое использование бюджетных средств, обеспечение защиты основных личных и имущественных прав физических и юридических лиц, действенность правовой системы урегулирования споров, транспарентность органов государственной власти и управления.

На основе анализа основных факторов и динамики эффективности экономической системы Украины в трансформационный период в диссертации обоснованы приоритетные направления повышения результативности функционирования и развития национальной экономики, а именно: обеспечение реализации целей устойчивого развития, расширенное воспроизводства природного, физического и человеческого потенциалов, наращивание социального и интеллектуального капиталов, разработка и реализация действенной государственной политики стимулирования рационального использования ресурсов, создания благоприятной для инноваций институциональной среды, детенизации и деbüroкратизации экономической деятельности, снижение транзакционных издержек за счет устранения их коррупционной составляющей.

Ключевые слова: экономическая система, эффективность функционирования и развития экономической системы, социально-экономическая, ресурсно-затратная, институциональная и адаптационная эффективность экономической системы, институциональные факторы повышения эффективности национальных экономик.

ABSTRACT

Demydiuk O. O. Efficiency of Functioning and Development of Modern Economic Systems. – Manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of Science (Economics) in specialty 08.00.01 – Economic Theory and History of Economic Thought. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The thesis is devoted to the comprehensive study of the essence, main factors, methodical approaches and indicators of the efficiency of functioning and development of modern economic systems. The author discloses the evolution of scientific views on the essence and characteristic features of economic systems, highlights the specifics of orthodox (quantitative) and non-orthodox (qualitative) approaches to the analysis of economic efficiency; reveals methodological achievements of neo-institutionalism in the study of efficiency of national economies; substantiates the essence and criteria of efficiency of modern economic systems, socio-economic, resource-cost, institutional and adaptive methodical approaches to their evaluation; conducts comparative analysis of socio-economic and institutional effectiveness of market transformations in post-socialist countries.

Based on the analysis of key factors and dynamics of efficiency of the economic system of Ukraine in the transformation period, of the content and direction of relevant institutional changes, the thesis substantiates priorities of increase of the effectiveness of functioning and development of the national economy in terms of ensuring the implementation of sustainable development objectives, the expanded reproduction of natural, physical and human resources, increase of social and intellectual capital, development and implementation of effective public policy encouraging the rational use of resources, creation of favorable institutional environment for innovation, legitimization and de-bureaucratization of economic activity, reduction of transaction costs by eliminating their corruption component

Key words: economic system, efficiency of functioning and development of the economic system, socio-economic, resource-cost, institutional and adaptive efficiency of the economic system, institutional factors for increasing the efficiency of national economies.